

COLEGIUL NOUA EUROPĂ

ISTORIA RECENTĂ ÎN EUROPA

*OBIECTE DE STUDIU, SURSE,
METODE*

Lucrările simpozionului internațional
organizat de Colegiul Noua Europă

București, 7 - 8 aprilie, 2000

Seria de publicații RELINK

Copyright © 2002 – New Europe College

ISBN 973-85697-0-2

Între Est și Vest. Limitele/Limite ale unificării¹

JÜRGEN KOCKA

“Unificarea” este o temă ce poate fi abordată în moduri foarte diferite și sugerează asociații de tot felul. Mă voi opri aici asupra raporturilor dintre germanii din est și vest, precum și asupra dificultăților apărute în procesul unificării celor două țări. Voi stăruii cu precădere asupra rolului conștiinței istorice, al memoriei - o conștiință istorică și o memorie divizate și înrudite în același timp. Aș adăuga faptul că relațiile dintre Germania de vest și cea de est pot constitui, în unele privințe, un model pentru analiza raporturilor dintre vestul și estul european în ansamblu. Îmi propun să ating această problemă spre finalul articolului.

O conștiință istorică scindată

“Cine a jucat rolul hotărâtor în înfrângerea Germaniei în cel de-al doilea Război Mondial?”, întreba, printre altele, un

¹ Acest text, preluat din *East Central Europe – L'Europe du Centre-Est. Eine wissenschaftliche Zeitschrift*, vol. 27, part 1, 2000, este o versiune ușor modificată a contribuției prezentate de autor la conferința *Est e Ovest nella ristrutturazione europea del primo e del secondo millenio* [East and West in a Restructured Europe at the Turn of the First and of the Second Millennium], organizată de Collegium Budapest/Institute of Advanced Study în colaborare cu Accademia d'Ungheria di Roma, Istituto Storico Italiano per il Medio Evo, Ecole française de Rome, Accademia Polacca di Roma și Istituto Polacco di Roma, care a avut loc la Roma, 15-16 Aprilie 1999. Mulțumim autorului și revistei pentru permisiunea de a-l republica.

sondaj de opinie din 1995, care își propunea să exploreze imaginea despre trecut a germanilor din vest și est. 69% dintre vest-germani au ales răspunsul "Statele Unite ale Americii", în vreme ce 87% dintre estici au numit Uniunea Sovietică. Sondajul a pus în lumină și alte diferențe de același tip: de pildă, 91% dintre vest-germani considerau că înființarea Republicii Federale Germane în 1949 fusese o decizie corectă, părere împărtășită de numai 43% dintre germanii din est. În timp ce confiscarea terenurilor marilor proprietari din est după 1945 era retrospectiv aprobată de majoritatea esticilor chestionați, numai 15% dintre vest-germani aveau o poziție favorabilă reformei agrare.

Invitați să-și spună părerea despre perioada național-socialistă, atât est-germanii cât și vest-germanii au în general o atitudine la fel de critică. Dar, în timp ce în viziunea celor mai mulți vest-germani despre societatea în care trăiesc dictatura nazistă a devenit un criteriu negativ central în raport cu care propria lor societate este evaluată, în memoria și conștiința istorică a est-germanilor ea nu pare să joace același rol central și formativ. Pentru est-germanii chestionați, episodul cel mai dezastruos al perioadei naziste este războiul purtat de Hitler în Europa răsăriteană și devastările pe care el le-a produs. De cealaltă parte, germanii din vest aleg o altă variantă de răspuns, anume genocidul evreilor din Europa.

După mai mult de patruzeci de ani în care cele două națiuni au trăit istorii diferite și la un deceniu de la unificare, s-au conturat diferențe profunde între conștiința istorică a est-germanilor și vest-germanilor, în special în ceea ce privește istoria contemporană. Cele două părți constitutive ale unei societăți acum unite sunt încă departe de a avea o raportare comună la trecutul lor scindat.

Divergențe dintre cele două Germanii se pot observa și în alte privințe. Unele dintre acestea s-au accentuat în anii din urmă, mai degrabă decât să se atenueze.

Câștiguri și pierderi în procesul de unificare

Retrospectiv, pare remarcabil faptul că în 1990, decizia de unificare a Germaniei a fost luată fără întârzieri sau dispute publice semnificative. Cu câteva excepții de ambele părți, clasa politică, majoritatea intelectualilor și populația în general s-au pronunțat fără ezitare în favoarea unificării celor două Germanii, în special după ce est-germanii votaseră în acest sens în luna martie. O dezbateră importantă privind modalitățile și sensul unificării a avut însă loc în vara lui 1990. Ea urma să stabilească dacă unificarea avea să se realizeze pornind de la articolul 146 din Legea fundamentală (*Grundgesetz*) a Germaniei de Vest care prevedea, în cazul unificării, elaborarea unei noi constituții și consultarea cetățenilor asupra ei, sau dacă unificarea avea să se petreacă în conformitate cu articolul 23, care făcea posibilă alipirea Republicii Democrate Germane la Republica Federală Germană fără a modifica constituția celei de-a doua.

Dacă unificarea s-ar fi desfășurat conform articolului 146, procesul s-ar fi prelungit, iar rezultatele lui ar fi fost incerte. S-ar fi deschis, poate, posibilitatea constituirii, prin fuziunea celor două părți, a unei noi Germanii, un fel de "compromis" între RDG și RFG. Această soluție era susținută de o minoritate de stânga, dar respinsă de majoritate. Unificarea germană trebuia să se realizeze rapid, și ea s-a realizat conform articolului 23; astfel, ordinea constituțională apuseană nu era schimbată, ci extinsă către est.

Această dezbateră și consecințele ei au avut o importanță crucială.. Nu doar din punct de vedere constituțional, ci în

aproape toate privințele, unificarea a fost concepută ca o extindere, cu adaptări minime, a ordinii interne din Germania Federală în Germania Democrată. Germania unificată nu avea să devină o entitate nouă, ci o Germanie Federală lărgită. Așa s-a întâmplat oare?

Nici numele- Republica Federală Germană, nici drapelul sau imnul național nu au fost schimbate. A apărut, e drept, o transformare importantă, cu o puternică încărcătură simbolică: Germania urma să fie condusă de la Berlin, în loc de Bonn. Însă decizia de a reda Berlinului rolul său de capitală se întemeia pe un articol din Legea fundamentală vest-germană, adoptată în 1949. Legea fundamentală a Germaniei occidentale și pluripartidismul vest-german au fost extinse cu succes asupra estului, asigurând continuitatea actului politic. Au survenit, totuși, trei modificări notabile.

În primul rând, în anumite *Länder* est-germane au fost întocmite constituții regionale, mult mai amănunțite decât cele după care se conduc provinciile apusene. Acestea includ definiții mai ample și mai detaliate ale drepturilor fundamentale ale cetățenilor, în special ale celor de natură economică și socială, și fac posibil recursul la referendum pentru un număr mai mare de decizii politice.

În al doilea rând, echilibrul dintre drepturile landurilor și autoritatea guvernului central s-a modificat întrucâtva în favoarea guvernului federal.

În al treilea rând, deși partidele vest-germane s-au extins către est, ele n-au reușit încă să prindă rădăcini în societate. Numărul de membri de partid și procentul de prezentare la vot sunt mai scăzute în est, unde, în plus, partidele nu găsesc întotdeauna candidați în număr suficient, mai ales pentru alegerile locale. Germanii din est par mai puțin dispuși decât cei din vest să răspundă noii situații printr-un angajament stabil,

care să depășească sfera privată. Nu e deocamdată limpede cum va fi stimulată implicarea civică a est-germanilor.

Partidul Liber Democrat (PLD) de pildă, are un ascendent extrem de slab și o influență mai curând periferică în est. În schimb, în timp ce unul din cinci votanți est-germani sprijină Partidul Socialismului Democratic (PDS), succesorul fostului partid comunist, aceeași formațiune primește în vest mai puțin de unu la sută din voturi. PDS este un partid regional, ce reflectă tradiții, dezamăgiri și insatisfacții specifice germanilor din est, și el nu va dispărea prea curând. Cu alte cuvinte, în ciuda unei continuități de fond, guvernarea și organizarea formațiunilor politice au evoluat față de 1990; diferențele politice dintre regiuni s-au accentuat, partidele mari trebuie să găsească soluții pentru fragmentarea continuă a opiniei publice, actul guvernării a devenit mai anevoios, iar tendința sistemului politic către auto-blocare s-a agravat.

În 1990, ordinea economică occidentală a fost brusc introdusă în Germania de Est. Germania a devenit de fapt o piață unică, având același cadru legislativ și aceeași monedă, înainte de a proceda la reconstituirea unității statale și la unificarea constituțională. Privatizarea a avansat în Germania de Est mai rapid decât în orice altă țară fostă comunistă. Producția a crescut, la fel nivelul de trai. Ordinea economică vest-germană a fost adoptată cu succes în est, însă graba cu care învățăcelul est-german a trebuit să asimileze lecția a avut și consecințe nefaste. Mai mult de o treime din locurile de muncă - peste 3 milioane - s-au desființat între 1989 și 1993, conducând la o rată a șomajului fără precedent. Cei care au avut șansa de a-și păstra locurile de muncă au trecut prin experiența reorganizării din temelii a instituțiilor. Cerințele diferitelor posturi au fost reformulate. Tot mai multe funcții de conducere au fost preluate de vest-germani; reevaluată după criterii occidentale, calificarea individuală a fost de multe ori

depreciată. Esticii erau mai frecvent în situația de a aluneca către treptele inferioare ale ierarhiei decât de a fi promovați. La toate acestea s-a adăugat colapsul demografic: între 1989 și 1993, rata căsătoriilor și natalitatea au scăzut în Germania estică cu mai mult de 60 de procente. Un regres de o asemenea amploare este un fapt istoric extrem de rar; doar cele două Războaie Mondiale oferă exemple comparabile.

Motivele colapsului economic din est sunt, în esență, destul de limpezi. Productivitatea economiei estice era mult inferioară celei apusene; evaluate potrivit standardelor apusene firmele est-germane sufereau de un exces de personal. De cealaltă parte, companiile vest-germane nu funcționau la capacitate maximă, putând oricând să mărească producția pentru a satisface necesitățile clienților din est. Dacă productivitatea industriei est-germane a crescut lent și ea nu a reușit încă să atingă media vestică, salariile est-germane s-au majorat rapid. În plus, cursul de schimb din 1990, când est-germanii puteau schimba o unitate din șubreda lor monedă pe o solidă marcă vest-germană, nu a avut darul să stimuleze competitivitatea industriei est-germane.

În 1993-1994, aceste tendințe au părut să-și schimbe cursul. Rata șomajului s-a stabilizat. Indicii de creștere economică i-au depășit pe cei vest-germani, iar cifrele demografice au revenit la normal. Totuși, în ultimii cinci ani, efortul estului de a recupera distanța față de vest nu a mai dat rezultatele scontate. Decalajul economic dintre est și vest s-a mărit din nou în anumite privințe. Cele 20 de procente din populația Germaniei care trăiesc în landuri estice contribuie cu doar 10% din produsul intern brut. Șomajul a rămas mult superior în est: aproape 20 la sută, față de nici 10 la sută în vest. Nivelul de trai al esticilor a crescut vizibil, salariul mediu ajungând la 80% dintr-un salariu vest-german, dar estul nu poate progresa prin propriile puteri: e limpede că modesta sa prosperitate

depinde de un transfer constant de resurse din vest, de ordinul a 150-180 miliarde de mărci (bani publici) pe an. Datoria publică a guvernului federal, a landurilor și a autorităților locale s-a dublat și a continuat să crească în ultimii zece ani, în timp ce impozitele și taxele au depășit nivelul pe care îl aveau în RFG înainte de 1990.

Deocamdată, aceste discrepanțe nu au dat naștere la proteste, deși în vestul țării se fac auzite remarci răutăcioase despre *Fass ohne Boden*, "butoiul fără fund" și despre faptul că *Ossis* ar trebui să înceapă să-și poarte singuri de grijă. Cât despre reacțiile est-germanilor, sondajele arată că 55% dintre ei cred că o duc mai bine acum decât înainte de 1990, 20% sunt de părere că o duc mai prost, în vreme ce 25% nu văd vreo schimbare ca urmare a unificării. Pe fondul marilor speranțe din 1990 și prin comparație cu standardul vest-german, fără a mai aminti dificultățile reale ale unificării, esticii nu par prea satisfăcuți de rezultatele acestui proces: 78% dintre ei cred că guvernul federal nu ia suficiente măsuri pentru uniformizarea nivelului de trai din diferitele regiuni ale Germaniei. Trei din patru est-germani se consideră "*cetățeni de categoria a doua*" (*Bürger zweiter Klasse*). Acest sentiment de frustrare pare să se fi accentuat în ultimii ani; el este, în orice caz, mai clar exprimat.

Vesticii și esticii continuă să citească ziare diferite. Topurile vânzărilor de carte continuă să fie diferite. Câștigarea campionatului național de fotbal - o problemă de importanță vitală pentru națiune, nu mai e nevoie s-o spunem - se decide în continuare în vest. De asemenea, există diferențe semnificative în raportarea esticilor și vesticilor la sistemul politic. Majoritatea esticilor consideră că extinderea ordinii politice apusene s-a întemeiat pe o decizie justă, dar, în chestiunile ce decurg de aici, opiniile lor se îndepărtează de cele ale vest-germanilor. De pildă, întrebați dacă ordinea

democratică actuală din Germania este forma optimă de guvernământ (*Staatsform*), 80% dintre vest-germani față de numai 30% dintre est-germani răspund afirmativ. În probleme sociale și economice, est-germanii pretind mai mult de la guvernanți decât vest-germanii. Ei par să prețuiască egalitatea mai mult decât libertatea individuală și au, retrospectiv, o atitudine mai favorabilă socialismului, cel puțin în principiu.

Se consideră oare germanii din est și vest cetățenii aceleiași națiuni? În 1990, coeziunea celor două părți s-a dovedit suficient de solidă pentru a sprijini, sau cel puțin pentru a tolera, fără controverse însemnate, o politică fermă de unificare națională. Aceasta s-a bucurat de mai mult sprijin printre est-germani, cărora unificarea le părea calea cea mai scurtă către o ameliorare a situației economice și sociale. Dar un sondaj din 1995 arăta că vest-germanii se consideră "germani pur și simplu" într-o proporție mult mai mare decât esticii. 42% dintre est-germani și doar 9% dintre vest-germani își subliniază identitatea regională, referindu-se la ei înșiși ca *eher als Ost-Deutsche*, respectiv *eher als West-Deutsche*.

Este istoria un factor explicativ suficient de relevant?

Am putea discuta și alte diferențe între estul și vestul Germaniei, de pildă cele legate de opțiuni confesionale și de participarea la viața religioasă. Dar cum explicăm aceste deosebiri și ce ne spun ele? Voi insista în continuare asupra modurilor distincte de raportare la trecut și asupra problemelor conștiinței istorice, cele două teme conexe care au constituit punctul meu de pornire.

Interpretarea curentă explică diferențele enumerate mai sus prin cele patru decenii de istorie scindată. Într-adevăr, predarea istoriei, instrumentalizarea politică a istoriei, cultura istorică au fost foarte diferite în Republica Federală și în Republica

Democrată Germană. Să luăm drept exemplu abordările diferite ale perioadei național-socialiste. În vest, "reconcilierea cu trecutul" (*Vergangenheitsbewältigung*) are o istorie discontinuă. Răstimpuri de amnezie parțială și eschivă au alternat cu valori de istorie auto-critică și comemorare publică. Tema a suscitat multe dispute, impulsionând cercetarea și efortul pedagogic. În prelungirea ei au reapărut conflicte dureroase, probleme nesoluționate și paradoxuri izbitoare. Totuși, trebuie spus că prin anii '80 și '90 epoca național-socialistă a căpătat un loc statornic în memoria vest-germanilor, în cunoașterea lor colectivă de sine, fiind resimțită ca o povară, dar o povară pe care societatea o poate întoarce în avantajul său făcând din ea un punct de referință negativ prin prisma căruia pot fi evaluate reușitele și progresele Republicii Federale.

În Germania de Est reconcilierea cu trecutul nazist a debutat cu o intensitate mai mare decât în vest. Ea pornea, fără îndoială, de pe poziții diferite. Mă voi opri aici asupra unui singur aspect. Conceptul marxist-leninist de "antifascism" a devenit progresiv un reper în abordările est-germane, în cercetarea academică și în manuale, ca și în discursurile oamenilor politici sau în comemorările publice. Conform acestei poziții, răspunderea pentru fascismul german revenea elitelor: industriașilor, marilor oameni de afaceri, proprietarilor de terenuri și ofițerilor de rang înalt. De cealaltă parte, "poporul", oamenii de rând și în special muncitorii erau în mare măsură victimele inocente ale represiunii, manipulării și puterii de seducție conducătorilor. Indiscutabil, Germania socialistă se eliberase de influența și controlul exercitat de elite; acestea au fost expropriate, izolate și expulzate. O mare parte emigraseră în vest. Pe acest considerent, Republica Democrată Germană se proiecta în afara descendenței celui de-al Treilea Reich, cu toate răspunderile pe care aceasta le-ar fi presupus, iar cetățenii ei nu erau încurajați să conceapă moștenirea apăsătoare a Germaniei

naziste ca pe o parte a propriei istorii. Ei n-au fost încurajați să se refere la crimele naziste ca fiind “ale noastre”. Ei au fost învățați, desigur, să identifice nazismul cu o epocă a răului, dar un rău cum nu se poate mai străin de miezul istoriei lor.

Asta ne ajută să înțelegem ponderea diferită acordată perioadei naziste în conștiința istorică a vest-germanilor, respectiv a est-germanilor. Într-un mod similar se pot explica și alte deosebiri între germanii din est și cei din vest. Moștenirea celor patru decenii de istorie scindată se face încă simțită în atitudinile și valorile unora și celorlalți.

Dar nu totul se explică astfel. Asemenea interpretări nu ar putea da seama de faptul că anumite diferențe între est și vest ce țin de atitudine și mentalitate, au devenit mai acute în ultimii ani, de faptul că est-germania critică tot mai răspicat elemente fundamentale ale sistemului federal, sau de faptul că divergențele sunt mai stridente în rândurile generației tinere. În 1990 est-germania erau de acord în proporție de 77% cu principiile economiei de piață; în prezent, acest număr a scăzut la o treime. În 1990, numai 19% dintre ei considerau “în regulă”, sau cel puțin “suportabil”, fostul regim din RDG, dar acum procentul a depășit o treime. Critica acerbă, chiar respingerea sistemului capitalist, a “materialismului” și “mercantilismului” din Republica Federală, cu “inechitățile ei sociale” și deriva reperelor morale, sunt acum formulate de intelectualii est-germani mai des decât în urmă cu câțiva ani. Sondajele înregistrează un scepticism masiv față de trăsăturile fundamentale ale sistemului politic, în special în segmentul de vârstă sub treizeci de ani.

Aceste date par să indice că pentru a înțelege tensiunile curente dintre estul și vestul Germaniei nu e suficient să ne raportăm la lunga istorie a împărțirii Germaniei de până la 1990; este de asemenea necesar să luăm în calcul scurta istorie a unificării, de după 1990. Neîndoielnic, imaginea asupra

trecutului influențează comportamentul curent. Dar experiențele și nevoile curente influențează, la rândul lor, imaginea asupra trecutului.

Să încercăm să aflăm care sunt aceste experiențe și nevoi. În primul rând, procesul de unificare a dezamăgit așteptările multor germani, încurajate de discursul politic din preajma scrutinului privind unificarea din 1990. În al doilea rând, unele dintre cele mai supărătoare aspecte ale capitalismului, în special șomajul, au devenit mai pronunțate și mai evidente în ultimii șapte ani. În al treilea rând, inegalitățile dintre germanii din vest și cei din est continuă să rămână puternice și vizibile, tot mai greu de acceptat ca firești de către est-germani. Nu trebuie, totuși, să uităm asimetria mai sus amintită dintre est și vest, ca fiind parte constitutivă a procesului de unificare. Proiectul reîntregirii Germaniei viza extinderea ordinii apusene în est. Acesta a fost, în mare, traseul unificării. Prin urmare, germanii din est s-au aflat în situația de a accepta ordinea apuseană, de a fi obiect al schimbării, mai curând decât subiect al ei. Ei trebuiau să se transforme și să se adapteze unor reguli fixate de altcineva, unor modele și criterii străine, adică vestice. Un adânc sentiment al devalorizării, al dependenței, al rolului subaltern s-a intensificat astfel de-a lungul anilor. Germanii simt acum prețul unificării, în varianta care a fost aleasă. E totuși greu de spus dacă alte opțiuni ar fi fost practicabile.

Unificarea Germaniei se dovedește a fi un proces îndelungat și dureros, a cărui încheiere e încă departe. Republica Federală Germană este în prezent mai cuprinzătoare teritorial decât era acum zece ani. Dar ea este, în același timp, mai eterogenă, mai puțin puternică și susținerea publică pe care se pot bizui măsurile politice e mai puțin fermă. Dificultățile ei interne s-au înmulțit, în vreme ce comunitatea internațională pretinde ca noua Republică Federală Germană să joace un rol mai activ și

să preia mai multe responsabilități decât își asuma fosta Republică Federală în perioada dinainte de 1989-1990.

Scindare și integrare din perspectivă istorică

“Est” și “vest” sunt concepte relative, al căror sens se schimbă o dată cu trecerea de la o zodie politică la alta. Din anumite puncte de vedere, ele înseamnă acum mai puțin decât însemnau în vremea Războiului Rece. Identitatea colectivă în fosta Republică Federală depindea în parte de o delimitare netă de blocul estic, inclusiv de “frații” est-germani. La rândul său, discursul oficial al identității est-germane se întemeia pe distincția față de vest, acesta din urmă cuprinzând Germania apuseană. Demarcația geografică, consecință a Războiului Rece, era inextricabil legată de modul în care se autodefineau cele două Germanii. Astăzi, conceptele de “est” și “vest” și-au pierdut în mare măsură rolul de coordonate ale imaginii despre sine a germanilor.

Deși Războiul Rece a exacerbât sciziunea dintre estul și vestul Europei după 1945, distincția est/vest e una mult mai veche. Istoria modernă i-a adăugat noi semnificații. În cursul secolelor al XVIII-lea, al XIX-lea și al XX-lea, colonialismul și imperialismul, expansiunea comercială și industrială, progresele în domeniul constituțional și al garantării libertăților, procesul de constituire a națiunilor și emanciparea națională, evoluția culturii și civilizației, s-au produs în moduri care indică o divergență tot mai accentuată între estul și vestul Europei.

Vreme îndelungată Germania și-a văzut locul undeva între estul și vestul Europei, concepție mărturisită de constituția, cultura și diplomația germane în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. “Desprinderea Germaniei de vestul Europei”, ceea ce s-ar putea numi “a treia cale” a

Germaniei (*Deutsche Sonderweg*) între est și vest, și-a atras mai puține elogii decât critici din partea istoricilor.

Lucrurile s-au schimbat acum. Așa cum remarca Wolf Jobst Siedler, Stalin a determinat reorientarea bruscă a Germaniei către vest. Învinsă în cel de-al doilea Război Mondial, Germania a pierdut teritoriile estice prin acordurile semnate de aliați în 1945. În perioada Războiului Rece, Republica Federală a fost cooptată în alianța apuseană. În decursul a patruzeci de ani, Republica Federală Germană a edificat o economie, o constituție și o cultură care o califică drept o țară occidentală relativ normală. Aceasta a fost marea reușită, și marea șansă, a Republicii Federale până în 1989. Liniile de forță ale acestei "*Westorientierung*" au rămas la fel de stringente și după 1990; mai mult, alăturându-se Republicii Federale, est-germanii au validat linia urmată de Germania apuseană. Unificarea nu a produs vreo schimbare a direcției politice, ea nu a determinat o reformulare a identității germane echivalentă cu revenirea la *Sonderweg* între est și vest. Spun acest lucru cu un anume sentiment de ușurare.

În același timp, relevanța distincției est-vest în contextul unei Europe văzute ca întreg s-a diminuat. Nu trebuie să uităm rolul Revoluției franceze în separarea istoriei vest-europene de cea a Europei Centrale și de Est. Revoluția rusă și consecințele ei au adâncit, la rândul lor, sciziunea europeană. Al doilea Război Mondial și Războiul Rece au avut același efect de polarizare a Europei, împărțind continentul în două tabere foarte diferite și ostile.

Efectul revoluțiilor din 1989 a fost însă unul contrar. Pentru prima dată în 200 de ani ele au creat condițiile pentru ca distincția est-vest să devină mai puțin relevantă și să piardă din forța sa structurantă. Pentru prima dată în 200 de ani a apărut astfel prilejul edificării unei Europe care să nu mai fie

marcată de disjunția est-vest, unei Europe care ar fi – în acest sens - unificate, fără a fi însă uniformă. E un proces în plină desfășurare, al cărui rezultat e încă dificil de întrevăzut.

Nu sunt adeptul ideii că unificarea germană poate servi drept model al integrării europene. Dați-mi voie să reiau pe scurt principalele aspecte ale unificării Germaniei: ea s-a realizat, esențialmente, prin extinderea înspre est a ordinii vest-germane, fără ca aceasta să suporte modificări. Unificarea germană a avut loc în condițiile unei pronunțate asimetrii între vest și est. Unificarea a contribuit la reforma sau cel puțin ameliorarea sistemului în ansamblul său, din punct de vedere politic, social sau economic.

Oricare ar fi modalitățile ei practice, unificarea europeană trebuie să fie mai mult decât o prelungire estică a ordinii occidentale. Trebuie să sperăm în emergența a ceva nou și benefic. Să luăm drept exemplu structura Uniunii Europene. În vederea extinderii ei către est, actualul sistem decizional al Uniunii trebuie schimbat. Vor trebui concepute noi forme de cooperare politică, economică și intelectuală, în care Europa apuseană va trebui să-și asume rolul de partener, chiar dacă acest rol va rămâne unul influent și decisiv. Dacă proiectul unificării germane era acela de a nivela inegalitățile interne, nu e nici necesar, nici recomandabil ca integrarea europeană să urmărească un asemenea scop. Integrarea europeană trebuie să fie compatibilă cu un înalt grad de eterogenitate.

Traducere de Mihnea Mircan